

TÖRÖK CSABA

„Míg arcunk nem lesz”

1979-ben született. Katolikus pap, az Esztergomi Hittudományi Főiskola oktatója. Legutóbbi írását 2016. 9. számunkban közzöltük.

A 20. századi keresztény irodalom kiemelkedő alkotása C. S. Lewis kései műve, amelyben — alcíme szerint — egy örök mítoszt, Amor és Pszüché történetét meséli el újra. A szerző eredetileg a *Csupasz arc* (*Barface*) címet szánta írásának, ám ezt a kiadó visszautasította, félve, hogy az olvasókban nem kívánt asszociációkat ébreszt majd. Ezért Lewis végül, nem kevés tépelődés nyomán, Oruál hercegnőtől, a regény elbeszélőjétől kölcsönözte a fordulatot: „Míg arcaink vannak” — a magyar fordításban: „Míg arcunk nem lesz”. A felidézett szövegrészlet így hangzik az eredeti műben: „Ha eljön számodra az idő, amikor végül kényszerítve leszel, hogy kimondd azt a beszédet, amely már évek óta ott hevert a lelked közepében, s amelyet te mindvégig ostobán újra meg újra elmondogattál, akkor már nem a szavak örömeiről fogsz beszélni. Tudom jól, az istenek miért nem beszélnek hozzánk nyíltan, és nem engedik, hogy válaszoljunk nekik. Ameddig ez a szó előásható belőlünk, minek kellene odafigyelniük arra a dadogásra, amiről úgy véljük, hogy azt gondoljuk? Hogyan találkozhatnának szemtől szembe velünk, ameddig arcaink vannak?” (II. rész, 4. fejezet). Amit megért a hercegnő, az a nagy „létpillanat”: a Szóra való ráatalálás, életünk belső igazságának a fölfedezése. Ameddig nem éljük ezt át, addig dadogunk, s csak szívünk mélyén mormoljuk el újra meg újra, ki nem mondott szavakkal, azt az egyedül lényegest, ami miatt születünk, amiért élünk, s ami végül megfelel végső kérdésünkre. Erre a Szóra van szükség ahhoz, hogy ne ezer arcunk legyen, hanem csak egyetlen egy — enélkül a torz, arcát maszknak mögé rejtő Oruál sem található s mutathatná meg soha önmagát. A Szó és az Arc teszi lehetővé, hogy Isten és ember szóba álljon, s egymás szemébe nézzen.

Szent Ágoston bölcsességének örök érvényű szavai köszönnek vissza: „Noli foras ire, in te ipsum redi, in interiore hominis habitat veritas” — ne kívülre, kifelé menj, hanem önmagadba térj vissza, hiszen az ember bensőjében lakozik az igazság. Odabent kell ráatalálnunk a Szóra, míg már nem arcaink, hanem végre csak egy Arcunk lesz. Önmagunkhoz térnünk, hogy eltaláljunk a Másikhoz.

*

Lewis története az ember Isten felé fordulásáról, a bennünk lejátszódó lelki folyamatokról szól. Azonban mindennek van egy „égi előtörténete”: az Úr felénk fordulásának és arcot öltésének az útja. Ő az, aki „halhatatlan, a megközelíthetetlen fényességben lakik, akit senki nem látott, s nem is láthat” (1Tim 6,16). Arca öröktől rejtve van, emberek felé fordulása ragyogó kegy, áldás és béke záloga (lásd Szám 6,26) — ám ebben a mennyei világosságban a vonások felismerhetetlenek. Az égről tűző nap orcája ez, mely mindent megvilágosít, ám amelybe senki emberfia bele nem nézhet. Nélküle sötétben len-

nénk, de fénykörében még továbbra is a nem ismerés felhője fedti el az örök Arcot. Ő az, akit lehet imádni, akiről milliányi emberi gondolat segítségével lehet dadogva beszélni, aki vallási okfejtéseink tárgyává válhat. De nem az, akinek a szemébe tudnánk nézni.

✱

Sokan és sokféleképpen igyekeztek megfelelni a *Cur Deus homo?*, Miért lett Isten emberré? kérdésére. A hittudományos megfontolások számos olyan szempontot felsorakoztattak, amelyek valóban igazak és jelentősek — a kérdés csak az, hogy jelentőségteljesek-e? Hisz az Ige megtestesülésének a misztériumát szemlélhetjük magában, az isteni örök üdvterv és -rend zárt keretein belül, valamiféle transzcendens belső logika fényében. Ám ezzel még nem felelünk meg a legégetőbb kérdésre: Hogyan érint meg engem, minket ez a titok? Hogyha az üdvösséget személyességem távlatában értelmezem, akkor miként szólít meg engem a gyümölcsoltói-karácsonyi történet? *Quoad nos?* Mi köze hozzánk, mit mond ki felénk, rólunk, bennünk, értünk?

✱

Az arc sajátos „tér”: határa identitásomnak, ugyanakkor találkozásom lehetősége a külvilággal. Egyszerre bezár és megnyit. Elrejt és megmutat. Álarcként megvéd, őszinteségként sebezhetővé tesz. Idősebb Plinius írja *Historia naturalis* című művében: „Senkinek sincs egy színű szeme (...). Valóban lélek lakozik a szemekben. Csillognak, kitágulnak, könnybe lábadnak, pislantanak. Innen fakadnak az irgalmasság könnyei. Ha megcsókoljuk ezeket, mintha csak a lelket érintenénk meg. Innen a sírás és az ajkakat megnedvesítő folyók. Honnan ez a folyadék, amely a szenvedés idején olyannyira bőséges és készen álló? És hová lesz az idő múltán? Lélekkel látunk tehát, s lélekkel ismerünk fel: a szemek, vagyis ezek a valamiféle hordozó edények, csak az adott dolog látható részét fogadják be és adják át” (lib. XI, cap. 54).

A tekintet mindig az arcon túli hordozója. Valóban élő szimbólum. Érzékileg észlel, mégis a lelki megismerés és megismerhetővé tétel foglalat. Benne az én megmutatja önmagát s megnyílik a másik és a világ előtt — hogy ebben az aktusában be is fogadja a másikat és a világot. A képi kifejezés nyelvén az arc minden egyes eleme önmagán túli, transzcendáló jelentést nyer: a homlok hordozza a bölcsességet, amely az orr ívén, a két arcfélet, az emberlét kettőségeit egybekapcsoló tengelyen át alászáll az ajkakra, s szóvá lesz. A két szem pedig — nem egy népi és vallási szimbolikában a nappali és az éjjeli fény jelképeként — bevezeti a világosságot az emberbe, ugyanakkor a lélek fényét kivezeti onnan. Bizonyos értelemben ez a leginkább meztelen testrészünk, amely teljes arcunkat bevonja identitásunk fényével (vagy éppen önértékelési és önszereteti torzulásaink, hiányaink homályával).

✱

Az arc sohasem statikus, hanem mindig úton levés: haladás egyszerre kifelé és befelé. Olyan valóság, amelyen a sors fordulói nyomot hagynak: ugyanazok vagyunk, ám életkoraink egymásra következésében tekintetünk átalakul. Az évek, az események és a harcok, a gondok barázdákat szántanak belé — a magyar szavak nagyon kifejezőek, hiszen arcunkat a termőföldhöz hasonlítják, amelyet a felvállalt és megküzdött élet szánt be s tesz termővé. Ez az oka annak, hogy az idős arc mélységre tesz szert. Olyan szépség tárul fel abban, amely nem öncélú, nem ragad meg az ál-esztéticizmus hamis képleteiben, hanem az egyéniség ragyogását bontja ki. Az élet őszinteséggel való megéltségét mutató arc valóban *splendor formae*, az emberi lélek felragyogása.

A világ és a másik felé fordított arcunkra mindannyiszor kiülnek az érzelmeink is. Idősebb Plinius utalt a szenvedésre, az irgalomra, a fájdalomra — mindazon emberi létpillanatokra, amikor a könny rajzolja meg lényünk vonásait. A nem elrejtett, az arcon felvállalt sírás valamiképpen evangéliumi üzenet: hirdeti a gyöngeség erejét, az ember képességét és készségét arra, hogy elvállalja és felvállalja a szenvedést, a leginkább elviselhetetlent is, s megvallja hitét az életben, a szeretetben, éppen ott és akkor, ahol és amikor erre a legkevesebb emberi érvünk lenne. Az áldozat percében, a sír mellett, a gyász idején...

Ugyanígy kiül arcunkra az öröm, a nevetés is. A krisztusi evangélium másik „orcája” ez: az élet ősalapját képező bizalom kifejeződése, annak szavak nélküli kimondása, hogy van bennünk remény, ha kell, megvan bennünk a merészség az életteli élethez, a bőségben való létezéshez (vö. Jn 10,10). A sírás is megnyitja az embert, viszonyt, kapcsolatot, közösséget hoz létre, ám ez még inkább áll a nevetésre: az én és a te kapcsolatában olyan kapu ez, amely erőt kölcsönöz, s felkészít arra a jövőre, amiről talán még semmit sem tudunk.

Ebben a távlatban különös értelmet nyer Pál apostol buzdítása: „Azokkal, akik örülnek, örüljete, s a sírókkal sírjatek” (Róm 12,15). Fordítsátok arcotokat a többiek felé, s fogadjátok be a többiek felétek fordított arcát! A tekintetek létnyelvét beszélve hozzátok létre a közösséget, amelyben ti magatok is valóban emberré tudtok válni!

✱

„Az Ige testté lett, és közöttünk élt” (Jn 1,14) — ez a gondolat így is visszaadható: a megközelíthetetlen fényességben lakozó Isten emberi arcot öltött magára. Amikor Jézus világra jött Betlehemben, amikor érzékei — szemei, fülei, orra, szája és tapintása — megnyíltak a mi világunkra, akkor a megváltás és az üdvösség csodálatos művének igazi mélysége és értelme tárult fel előttünk. Az Atya Fiának szemeiben a Lélek tekintett ránk. Az Irgalmasság Szentévé meg-hirdető, *Misericordiae vultus* kezdetű bullája elején így ír Ferenc pápa: „Jézus Krisztus az Atya irgalmasságának az arca. Úgy tűnik, ez a szó jól összefoglalja a keresztény hit misztériumát. Az Atya irgalmassága a názáreti Jézusban vált elevenné, láthatóvá, őbenne érte el csúcspontját” (nr. 1). Majd később még hozzát teszi: „Ha Jézusra és az ő ir-

galmas arcára szegezzük tekintetünket, képesek leszünk befogadni a Szentháromság szeretetét. Jézus azt a küldetést kapta az Atyától, hogy a maga teljességében nyilatkoztassa ki az isteni szeretet misztériumát. »Isten szeretet« (1Jn 4,8.16) — állítja elsőként, és az egész Szentírásban egyedül — János evangélista. Ez a szeretet vált láthatóvá és tapinthatóvá Jézus egész életében. Személye nem más, mint az önmagát ingyenesen odaajándékozó szeretet” (nr. 8).

Jézus arcáról Istennek a körünkben leélt életét olvashatjuk le. Ott vannak ezen az arcon a gyereksírás pirosuló, puffadt nyomai, de ott van a menekülés útjának a pora, a megküzdött élet barázdái, a verések és az erőszak lenyomatai, a tövises sebei. Ott a haláltusa, az agónia kínja, a végső megpihenés nyugtalan nyugvása. Ez az arc köszönti az emeleti teremben, „dicsőségben fénylő sebhelyekkel”, az apostolokat, s ez az arc az utolsó, amit még látnak a mennybemenetel hegyén. Ebben összeér az angyali üdvözlet és a földi búcsú egyetlen központi kijelentése: „Íme, a szűz fogan és fiat szül, Emmánuel lesz a neve. Ez azt jelenti: Velünk az Isten” (Mt 1,23). „Íme, én veletek vagyok mindennap, a világ végéig” (Mt 28,20).

Krisztus arcában misztikus módon ott van elrejtve az Ősöreg titka, a teremtés, a teljes üdvtörténet s a reménybeli jövő. Nem harminchárom éves ez az arc. A fizikai univerzum teljes létideje is csak töredéke annak az életnek, amelyek vonásait barázdálták.

✱

Babits Mihály jól ismert, *Karácsonyi ének* című költeménye a gyermeki szív közvetlenségével, egyszerűségével idézi meg a pásztordillit. A síró, anyja melléért nyúló csecsemő-megváltó képén keresztül érkezzünk el a nagy ünnepi foháshoz: „Szeress hát minket is, koldusokat! / Lelkünkben gyujts pici gyertyát sokat. / Csengess éjünkön át, s csillantsd elénk / törékeny játékunkat, a reményt.” Krisztus tekintete gyújt fényt a szemben, azon át a szívben. Szemének ragyogása megnyitja a mi szemeknek — „és megvakultak hiú szemeim” (Ady), mert a Nap fénye beleköltözött egy gyermek tekintetébe. Legegyszerűbb, kisgyermeki hangja, gügyögése vagy éppen sírása szétszakítja fülünk süketségét.

A karácsonyi jászolban ott fekszik az Isten, akinek arca, szeme, hangja, füle lett, s ezzel az egész emberiség, sőt a kozmosz fölött elvégezte a hatalmas effata-rítust: megnyitotta önmagát, hogy megnyisson minket. Arcot adott önnön lényének, hogy mi ránézhesünk, s benne arcot nyerhesünk. Ő már nem az ezerarcú (vagy éppen arcatlan) nem ismerésben rejtőző Isten, hanem az, akinek Arca van. Mélységesen igaz az egyházatyák alap kijelentése: *quod non est assumptum, non est redemptum*. Isten azt váltotta meg, amit magára vett. Arca megváltja arcainkat. Szemei megvilágosítja szemünket. Hangja megnyitja füleinket. Tekintetében önmagunkra találunk. Önmagunkra tekintve Őrá találunk. Karácsonynak csodálatos ünnepén ez a misztérium valódi „keresztvízként” fürdet és mos meg minket, átadja Istennek a világot s az embert, mert Isten már előbb átadta nekünk,

a mindenségnek Önmagát. Egyszersmind átad minket önmagunknak — s a másikat nekünk, magunkat a másiknak. A Másiknak.

✱

Bolyongásunkból, ezerarcú arctalanságunkból Isten arcot öltésének a titka vált meg minket. Az üdvösség pedig ennek a haladásnak — önmagunktól a másikig, önmagunktól önmagunkig — a beteljesülése. *Visio beatifica*, boldogító látás, amelyben a *Vultus Dei*, Isten arcának az öröme lesz osztályrészünk. Akkor végre szemtől szembe láthatjuk meg Őt, aki öröktől fogva nézett már bennünket, aki emberi arcot öltött értünk, s aki azt akarta, hogy egész élettörténetét hordozó tekintete, jézusi vonásai kísérjenek minket a teljesség léthosszig tartó zarándoklatán. Csodálatos lírai erővel fejezi ki az út végére tekintő ember reménységét az Ószövetség: „Hogyha fölbredek, maga mellé állít, és meglátom még testemből az Istent. Látni fogom, s ő a pártomon lesz, kit szemem lát, az nem lesz majd idegen, vágyódás tölti el veséimet” (Jób 19,26–27). Nem csak Ő nézett engem, én is néztem Őt. Ismerjük egymás arcát. Szemeinkben ott ég a lelkünk, minden kimondatlanság és felvállalatlanság ellenére is. Tekintetünk találkozás, könnyünk és nevetésünk közösség. Minden egyes ráncunk megérintettség, sebeink a szeretet és irgalom helyei.

Talán túlon túl profán a párhuzam s a gondolat átvitele, mégis úgy vélem, Ady Endre sorai visszaadják az emberré lett Isten és a lélek kapcsolatának a szépségét, ahol az arcunkra írt sorsunk, megküzdött életidőnk válik a szeretet hordozójává s megtartójává: „Már vénülő kezemmel / Fogom meg a kezedet, / Már vénülő szememmel / Őrizem a szemedet”. Napjaink előrehaladtával, életünk betelésével társaivá válunk annak az Istennek, aki maga is arcot öltött, amely barázdásodott, s amelyre kiült a lét minden öröme és terhe. Ez az Emmánuel-titok, a nagy karácsonyi ajándék: „Nem tudom, miért, meddig / Maradok meg még neked”, fogalmam sincs, egyedül Te tudod. Ám Benned arcot öltök, egyetlen egyet, amely a Tiédbe tekint: „a kezedet fogom, / S őrizem a szemedet”.

✱

Puer natus est nobis et filius datus est nobis — Gyermek született nekünk és Fiú adatott nekünk!

✱

„»Amikor elérkezett az idők teljessége« (Gal 4,4), és üdvözítő terve szerint már minden el volt rendezve, elküldte Fiát, aki Szűz Máriától született, hogy véglegesen kinyilatkoztassa nekünk a szeretetét. Aki őt látja, az Atyát is látja (vö. Jn 14,9). A názáreti Jézus a szavaival, tetteivel és egész személyiségével kinyilatkoztatja Isten irgalmasságát” (*Misericordiae vultus*, nr. 1).